
Institucions i control

Perspectives sobre la construcció dels subjectes contemporanis

PID_00255617

Gualbert Vargas Gómez

Temps mínim de dedicació recomanat: 2 hores

Gualbert Vargas Gómez

Educador i pedagog. Actualment treballa com a professor a l'Escola Sant Gregori, com a col·laborador docent de la UOC i com a assessor pedagògic de l'Observatori Europeu de la Televisió Infantil. Membre del Grup de Recerca Consolidat Pedagogia Social i TIC (FP-CEE-Blanquerna-URL). Els seus àmbits d'investigació se centren en teoria i filosofia de l'educació i sociologia crítica i alfabetització mediàtica. En aquests moments està elaborant la seva tesi doctoral sobre filosofia de l'educació, *Anàlisi crítica-genealògica aplicada a les TIC en educació*.

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Aproximació a la institució	7
1.1. Institucions totals	7
1.2. Institucions obertes	9
1.3. La institució com a resultat d'un discurs social	10
1.3.1. Individualisme institucionalitzat	12
2. Perspectives sobre el control	14
2.1. El control disciplinari i el control regulador	14
2.2. El control social	16
3. Àmbits i institucions socials	18
3.1. L'Estat i la Llei com a reguladors	18
3.2. El control com a constructor de l'educació i el paper de l'educador	19
3.3. La religió	22
3.4. Societat mediàtica: els mitjans de comunicació com a elements de control	23
3.5. L'educació en la societat xarxa: les TIC com a generadors d'individualitat	25
3.5.1. Individualitat cel·lular: l'ordinador com a exponent educatiu	26
3.5.2. Individualitat organisme. L'alumne al centre del procés tecnològic	27
3.5.3. Individualitat gènesi: la planificació i l'acreditació educativa	28
Resum	30
Glossari	31
Bibliografia	32

Introducció

Ens proposem fer un recorregut, dins dels molts possibles, sobre com les persones elaboren eines per a establir vincles amb els altres. Un dels mètodes que han estat utilitzats per a organitzar i regular la vida en comú de les persones han estat les **institucions**. Aquestes porten implícites, a més d'altres funcions socials, una que podríem anomenar, a grans trets, el **conjunt de mecanismes disciplinaris i mecanismes reguladors que actuen sobre les persones i que acaben caracteritzant la seva manera d'entendre i veure el món**.

Intentarem, doncs, apropar-nos al que anomenem *institucions*, veient de quina manera despleguen diferents formes de control sobre els individus per mitjà dels seus mecanismes de funcionament intern i el discurs exterior que ho sustenta. Veurem com en diferents àmbits en els quals podem estructurar la societat hi ha institucions que fan les funcions explicades. Tot per tal de mostrar com les institucions en què s'emmarca la nostra vida en comú, tant pública com privada, familiar o professional, porten associades uns elements generadors de subjectivitat que l'antropologia pedagògica, i la professió de l'educació social, no poden obviar, ja que és en l'educació on aquests elements queden a voltes més diluïts i amagats.

Objectius

Després de llegir aquest mòdul heu de ser capaços del següent:

- 1.** Entendre com les societats utilitzen les institucions per tal d'estructurar el comportament i les relacions dels individus.
- 2.** Apropar-se a diferents contextos socials i observar quin paper tenen les institucions com a elements de control.
- 3.** Identificar pràctiques de control, com cal tenir-les presents i com cal disminuir-ne la tendència totalitzadora en la tasca educativa.

1. Aproximació a la institució

En les diferents cultures que podem estudiar hi ha diverses maneres d'apropar-se a l'estudi dels mecanismes, relacions i elements socials que en són propis. Situant-nos en la majoria de societats modernes, trobem un conjunt d'elements semblants que marquen i construeixen com som les persones i com ens relacionem. Aquests elements els podem anomenar *institucions*, que es podran assimilar com a construccions físiques o simbòliques, i alhora tindran repercussions sobre la població amb efectes col·lectius o individuals.

Des d'una perspectiva epistemològica, i seguint Pié (2006), podem concebre les institucions com un dels elements generadors i constructors d'identitats, veient-les com quelcom que ve de lluny, que en definitiva ens precedeix. Les podem caracteritzar com a elements que tenen cert caràcter per a perdurar, que ens permeten organitzar-nos, que ens ajuden a relacionar-nos, que alhora cerquen un cert ordre, és a dir, una estructura de funcionament i que, per tant, intenten establir un cert domini sobre allò que organitzen. S'hi afegeix, a més, una gran capacitat d'adaptació i incorporació, al seu ordre propi, dels canvis i situacions que de bell nou apareixen a diferents indrets del món.

Lligant amb aquesta línia, però des d'una perspectiva sociològica d'anàlisi i alhora d'ús quotidià de la paraula *institució*, trobem una aproximació feta per Domènech (2004) en la qual es podrien entendre les institucions com aquells elements socials que transcendeixen la persona, i que marquen un referent, una pauta, una norma per a la societat. En aquest sentit es poden trobar certs conflictes entre quin dels dos elements, individualitat o col·lectiu, té més pes. La qüestió no queda mai resolta però val la pena mirar les institucions com a elements que permeten a les persones tenir referents per a créixer, per a desenvolupar-se, per a comunicar-se amb els altres, i que, com són les persones les que elaboren les institucions, aquestes en poden permetre la modificació. Per tant, les institucions, marquen, condicionen, però també permeten anar més enllà.

1.1. Institucions totals

El primer pas en aquesta aproximació a la institució és el que ens ofereix el marc de les institucions totals, tal com les va presentar el sociòleg nord-americà Erving Goffman (1970). En sentit estricte, una institució "total" és aquella en què la persona està tancada materialment, amb pocs contactes (i sempre controlats) amb l'exterior, i se li apliquen tot un seguit de pautes i normes quotidianes per a controlar el seu comportament.

Goffman entén la institució total, doncs, com el lloc de residència o treball, en què un gran nombre d'individus en igual situació, aïllats de la societat per un període apreciable de temps, comparteixen en el seu tancament una rutina diària, administrada formalment.

Per a aquest autor la característica central de les institucions totals, o també dites *institucions tancades*, és la ruptura d'un ordenament social bàsic en la societat moderna: la distinció entre els espais de joc, descans i treball, en els quals en general s'interactua amb diferents persones, sota autoritats diverses i sense respectar un pla administratiu molt estricte, amb uns altres espais que es caracteritzen pel següent:

- 1) Totes les dimensions de la vida es desenvolupen en el seu interior i sota una única autoritat.
- 2) Totes les etapes de l'activitat quotidiana de cada membre es duen a terme en la companyia immediata d'un gran nombre d'altres membres, als quals es dona el mateix tracte i dels quals es requereix que facin junts les mateixes coses.
- 3) Totes les activitats quotidianes estan estrictament programades, de manera que l'activitat que es fa en un moment determinat condueix a la següent, i tota la seqüència d'activitats s'imposa jeràrquicament, mitjançant un sistema de normes formals explícites i un cos administratiu.
- 4) Les diverses activitats obligatòries s'integren en un únic pla racional, deliberadament creat per a aconseguir els objectius propis de la institució.

Lectura recomanada

E. Goffman (1961 [1970]). *Internados. Ensayos sobre la situación social de los enfermos mentales*. Buenos Aires: Amorrortu.

Pel·lícula recomanada: *Algú va volar sobre el niu del cucut*, de Milos Forman (1975)

És una pel·lícula que s'ha convertit en un clàssic a l'hora d'estudiar la vida quotidiana d'una institució total; en aquest cas, un hospital psiquiàtric. Producte fidel a la seva època, la pel·lícula planteja una dura crítica a "l'ordre psiquiàtric", en uns temps en què l'antipsiquiatria i els moviments desinstitucionalitzadors qüestionaven les categories mèdiques entorn de les malalties mentals i les pràctiques i tractaments que s'aplicaven.

1.2. Institucions obertes

Com a complement d'aquesta visió, trobem altres tipus d'institucions que es poden anomenar obertes, en tant que no es desenvolupen al seu interior tots els aspectes de la vida quotidiana. No obstant això, sí que tenen també descrit un continu d'activitats que marquen les tasques i els temps de dedicació per a cadascuna al llarg del període que cada persona ha d'estar sota la seva organització. Així com una presó podria ser considerada una institució total o institució tancada, una escola, un cau o esplai, un centre de dia o un taller ocupacional podrien ser considerats institucions obertes. La diferència a grans trets seria que, mentre una, la institució total, marca la separació obligada en tot moment de l'individu de la vida en societat, l'altra, la institució oberta, només marca la separació per unes hores al dia.

Escena de *Les quatre cents coups*, de François Truffaut (1959), en què el seu protagonista fa les mil i una (però també rep els revessos de la vida) en els seus intents per a escapar de la rutina i l'ordre escolar.

Així tindriem que, tant des d'una vessant més epistemològica com des d'una vessant més sociològica i concreta d'ús quotidià, les institucions són a grans trets uns elements socials que construeixen subjectivitats, amb unes estructures internes, amb una lògica de funcionament i amb un procediment elaborat que s'executa per mitjà de diferents mecanismes i dispositius.

1.3. La institució com a resultat d'un discurs social

En aquest recorregut sobre les institucions ens aturarem en **Michel Foucault**, ja que ens aporta una mirada amb la qual podem observar i relacionar la institució i el seu entorn. És a dir, **relacionar la institució amb l'àmbit social en què s'inscriu i l'estructura social a la qual obeeix**. La seva mirada ens permet interpretar les institucions com quelcom que s'elabora en un determinat espai i lloc per mitjà de diferents discursos. No solament ens centrem en els mecanismes interns de la institució. Ell ens mostra com les diferents institucions apareixen com a resultat d'un ordre extern elaborat, alhora que aquest ordre respon a un projecte social encara més gran. Ho podem veure, per exemple, en el **naixement de la presó com a institució**. Aquest procés donaria resposta a l'organització d'un ordre juridicopenal polític que s'elabora al llarg dels anys i al projecte, més general, del redreçament moral. O el **naixement de l'hospital psiquiàtric**, que seria la resposta a l'ordre psiquiàtric, i aquest al projecte general de la higiene pública. És a dir, ens cal un espai per a posar tot un grup de gent, que pel seu comportament, per les seves actituds envers els altres, o per com es mostren, no compleixen els paràmetres del que està establert com a "normal" i no poden ser acollides per la dinàmica social, tal com està organitzada. Cal doncs, crear uns espais concrets on aquest grup de gent pugui ser acollida, tractada, escoltada, i alhora ordenar, controlar, classificar els seus comportaments i les seves reaccions. Sorgeixen, així, els hospitals psiquiàtrics per a ocupar aquest espai. Per una banda s'organitzen, s'ordenen

Michel Foucault (1926-1984)

les persones que necessitarien tractaments psiquiàtrics i, per l'altra, se saneja la vida social posant fora del circuit quotidià de relacions socials públiques aquestes persones.

Seguint aquesta línia d'anàlisi hauríem de definir i interpretar la institució no únicament des de la seva lògica de funcionament intern sinó des del discurs exterior que la propicia i la sustenta, mostrant com l'ordre exterior i el projecte més general la contextualitzen i l'emmarquen. Veient com els elements que l'envolten en determinen en gran part el funcionament. Caldria, doncs, tenir present l'anàlisi dels seus mecanismes interns i d'aquells que la determinen des de l'exterior.

En paraules del mateix autor:

" [...] tractar d'extraure les relacions de poder de la institució, per a analitzar-les des del punt de vista de les tecnologies, extraure-les alhora de la funció per a reprendre-les en una anàlisi estratègica i deslliurar-les del privilegi de l'objecte per a intentar resituar-les des del punt de vista de la constitució dels camps, dominis i objectes de saber."

(Foucault, 2006, p. 140).

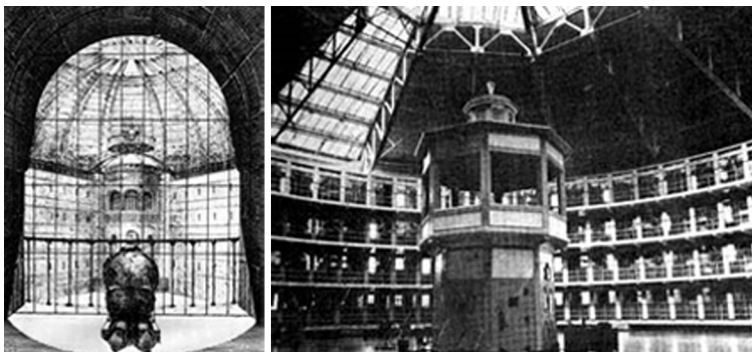
Aquest procés d'anar darrere del que és evident –la lògica de funcionament d'una institució–, serveix a l'autor, i també a nosaltres, per a apropar-nos al paper que té el control dins de l'entramat institucional i social. Ens permet veure com un dels elements més importants que hi ha al darrere de tota organització institucional és l'assoliment d'un ordre social que permeti establir uns mecanismes de poder que el perpetuïn.

Amb el procés que planteja Foucault es mostra com es constitueix el que ell denomina una *tecnologia de poder* en un discurs, és a dir, el conjunt de tàctiques i estratègies que es posen en funcionament per tal d'assolir un domini sobre el grup humà sobre el qual actua el discurs, ja sigui el discurs educatiu, el politicojurídic o el sanitari. Tot i que aquests discursos actuen sobre un grup determinat de persones (el personal docent i l'alumnat, els presos i les persones que treballen en les presons, els ingressats en hospitals psiquiàtrics i les persones que hi treballen), s'acaben teixint tecnologies de poder que traspassen els diferents àmbits de la vida quotidiana. El que s'elabora i s'executa en un determinat camp de saber, i que actua sobre una institució concreta, acaba influint en el que succeeix en altres entorns. Les tàctiques i estratègies emprades per a elaborar el discurs educatiu i construir la institució escola transcendeixen el seu camp d'actuació, el seu discurs, i influeixen sobre l'organització dels altres discursos i les altres institucions. Aquesta manera de procedir permet observar les disposicions del poder i observar les diferències que constitueixen l'individu i la col·lectivitat. Les persones, doncs, usuàries d'unes institucions concretes, acaben entrant en un mode de funcionament global que té, entre d'altres, la funció d'individualitzar-les, d'objectivar-les, de catalogar-les i construir-les com a subjectes.

Lectura recomanada

M. Foucault (2004). *Vigiliar y castigar*. Madrid: Siglo XXI.

En aquesta obra ens mostra, analitzant el funcionament constitutiu de la presó, com a través del temps s'elabora alhora un discurs jurídicopenal, un discurs politicomoral i un conjunt de mecanismes que assoleixen un objectiu, en principi no explícit i ni tan sols plantejat, el redreçament moral i l'estandardització i homogeneïtzació de les masses per mitjà de la seva individualitat.

Dues imatges que mostren la idea del panòptic de Bentham analitzat per Foucault a *Vigilar y Castigar*.

1.3.1. Individualisme institucionalitzat

Cal apuntar també que la individualitat pot ser enfocada d'una manera que ens permeti generar accions i construccions propositives, alhora que el concepte d'institució pot ser tractat a partir d'altres explicacions socials. En aquest sentit podem seguir Ulrich Beck a *La sociedad del riesgo global* (2002). Ell entén el **procés d'individualització com un individualisme institucionalitzat**, que no vol dir pas individualisme en el sentit de ser una persona única, aïllada, sinó com la situació resultant que explicaria la societat actual. En aquesta societat la persona pren un protagonisme que li permet alhora estar segmentada i tenir capacitat per a decidir. Aquesta capacitat per a decidir la fa **responsable sobre els seus actes** i això fa, per una banda, que les institucions evitin la seva part de responsabilitat sobre allò que també han impulsat, decidit o actuat, i per l'altra, que cada individu pugui ser en part protagonista i responsable d'allò que vol fer.

Exemple

Fixem-nos en la tendència actual de la justícia juvenil pel que fa a les mesures penals alternatives a l'internament en centres. Recau sobre el jove la responsabilitat de complir una sentència que prové de l'aplicació de la Llei orgànica 5/2000 de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors, en què la institució passa a ser ell mateix o d'altres persones que en fan el seguiment, com el DAM (delegat d'atenció al menor). En cap cas la "institució Estat" el deriva a d'altres institucions com podria ser un centre d'internament. Molt probablement optar per aquest tipus de mesures no hagi estat únicament una qüestió de fer més responsables els joves, sinó que ha estat influïda per altres factors, com per exemple l'econòmic. Costejar la derivació en institucions tancades o obertes en massa és insostenible, també, des d'un punt de vista econòmic.

Tal com dèiem, Ulrich Beck veu com un "nosaltres", un col·lectiu que es construeix a partir de cadascú, i no una institució, entesa com a element organitzador, que per sobre de nosaltres ens diu què hem de fer. Vegem com ho descriu:

"Mientras que en el antiguo sistema de valores el yo siempre tenía que subordinarse a las pautas de lo colectivo, las nuevas orientaciones hacia el "nosotros" están creando algo así como un individualismo cooperativo o altruista."

(Beck, 2002, p. 16).

Aquesta visió de la individualització, juntament amb el seu enfocament institucionalitzador, fa tenir una altra mirada sobre com hem de concebre el concepte d'institució. **La persona individualitzada és en si mateixa un referent**

que ordena, organitza i regula la societat. A partir dels individus es conforma un nosaltres i una societat. L'organització no vindria des d'una institució que com una xarxa ens cau a sobre i ens regula, sinó com una conjunció dels nodes de la xarxa que en la seva interacció creen pautes de comportament semblants i acaben configurant la visió institucionalitzadora de la societat.

Podríem, doncs, veure la institució de diferents maneres: com a **estructura col·lectiva** que regula la vida en comú (escola, presó o administracions públiques); com a **element simbòlic** aplicable a les diferents formes en què s'organitza la vida en comú (individualisme institucionalitzat), i com a **concreció resultant d'un projecte i un ordre** més generals en què s'organitza la vida en comú (redreçament moral, ordre juridicopenal i polític, presó).

Les diferents maneres de concebre la institució ens apropen, en definitiva, a veure que, quan parlem d'institucions, al darrere, o al seu interior, hi ha un desig o una voluntat de dominar, de dirigir, d'organitzar la societat. Tot i que moltes vegades aquesta voluntat de domini ens porta a assolir resultats diferents als previstos i que aquesta fita no és l'única que es persegueix, l'element que s'empra per a assolir-la és el control, per mitjà de diferents mecanismes d'actuació.

2. Perspectives sobre el control

Després d'una primera aproximació al control feta anteriorment, quan hem parlat de la perspectiva de M. Foucault entorn de les institucions, ens endinsarem en com cal entendre el control i allò al que s'associa, aprofundint en el mateix autor.

Per a parlar del control ens és de gran utilitat parlar de l'objectiu que cerquem aplicant-lo, ja que ens sembla més clarificador enfocar l'anàlisi del control des de l'aplicació i l'objectiu que persegueix. A grans trets, es pot dir que l'objectiu que han d'assolir per part d'aquelles persones que exerceixen control és el domini de les societats i els individus.

2.1. El control disciplinari i el control regulador

L'aplicació del control serveix per a organitzar, estructurar, tant els individus com els col·lectius. Agafant alguns dels treballs de M. Foucault (2004, 2006) podem parlar de dos tipus de control: el **control regulador**, que seria el que s'aplica a les poblacions, i el **control disciplinari**, que s'aplicaria sobre els individus. Tots dos tenen un seguit de formes i expressions diverses d'actuació. Les institucions i els discursos que les configuren, seguint aquesta línia de reflexió, tindrien un paper molt important perquè permetrien vertebrar els procediments de control dins els diferents àmbits de l'estructura social, configurant les individualitats.

Quan parlem de **control disciplinari** parlem d'aquell aparell que "designa los entramados que constituyen la puesta en marcha de las capacidades técnicas, el juego de las comunicaciones, y las relaciones de poder que están ajustados conforme a fórmulas establecidas" (Albano, 2005, p. 62) per a assolir una **singularització dels individus**. Aquest tipus de control fa referència a l'articulació dels jocs de comunicació, les relacions de poder i les destreses tècniques que han d'adquirir els individus en un determinat context. Podríem entendre el control disciplinari com el conjunt de mitjans posats al servei d'unes finalitats. El cos de l'individu és l'objecte d'anàlisi i aplicació d'aquest control i és a partir del qual podem extreure elements i pràctiques d'individualitat i eficiència dels cossos.

El **control regulador**, per la seva banda, seria aquell que aplica l'Estat, com a element central d'organització social, a les **poblacions**, en què aquestes passen a ser l'**instrument que utilitzen els governs per a condicionar i desplaçar els fluxos migratoris**, per a dur a terme les campanyes de salut, per a obtenir una determinada producció de béns i serveis en una regió o una altra. Aquest control s'aplicaria per mitjà dels mandats administratius, a voltes d'una manera poc explícita, o de consignes formals enviades als representants de cada àmbit

d'actuació, també per mitjà de les possibilitats de beques, ajuts o subvencions. Aquest control permet regular en el fons el devenir de les poblacions com a col·lectiu, ja que actua sobre el gruix de tots els individus.

D'aquesta manera veiem com el control, tant si és disciplinari com regulador, es filtra en les pràctiques socials i genera una manera de concebre l'ésser humà.

L'aplicació, doncs, de diferents mecanismes de control, tant en les institucions com en els discursos, fan que es construeixi el subjecte. Aquest subjecte estarà conformat per tots els elements de l'entorn que hi actuen a sobre i una de les seves principals característiques serà la individualització –apuntada anteriorment. Veure com podem concebre avui les persones és fonamental en educació, ja que, en tot plantejament educatiu, hi ha d'haver prèviament un plantejament de què és l'ésser humà, és a dir, ha d'estar present quin ésser pensem.

Així, el control i la institució es complementen per a dur a terme un projecte que podríem anomenar la **regulació de les poblacions i el control disciplinari de les persones**.

Ens sembla rellevant destacar l'expressió "**relacions de poder**" per tal de veure que en tot procés educatiu hi ha un paper important de control i domini que cal tenir present. Foucault va elaborar aquest concepte veient la dificultat d'estudiar, entendre i dir el poder, i per això s'hi va referir mitjançant l'expressió de "relacions de poder". Foucault defineix les relacions de poder de la manera següent:

"[...] las relaciones humanas, sean cuales fueren, ya se trate de una comunicación verbal, como la que estamos teniendo ahora, o de relaciones amorosas, institucionales o económicas, el poder está siempre presente: me refiero a cualquier tipo de relación en la que uno intenta dirigir la conducta del otro."

(Foucault, 1996, p. 110). Es tracta d'una entrevista feta per Raul Fornet-Betancourt, Helmut Becker i Alfredo Gómez-Muller el 20 de gener de 1984, publicada a la revista *Concordia*, núm. 6, 1984, pp. 99-116.

Així doncs, podem parlar de les relacions que s'esdevenen entre dues persones com a relacions en les quals hi ha possibilitat de condicionar, de determinar, però també de triar, tal com apunta Castro (2004). Aquesta manera de definir les relacions en les quals hi ha en joc una intenció de dirigir, de dominar, de condicionar conductes, permet entendre quines són alhora les possibilitats de resistir i de fer-hi front i veure, per tant, com es poden limitar, possibilitar, dificultar, impedir, induir i estendre conductes. Des d'aquesta perspectiva de com entenem les relacions entre persones cal també aturar-nos per a pensar les **relacions educatives**, ja que no queden exemptes d'un cert grau de **domini, control i exercici de poder**. Pensem també en les diferents relacions grupals, especialment, en l'època de l'adolescència, en què aquesta "relació de poder", és a dir, aquesta possibilitat de dominar i controlar, però també d'oposar-se

i resistir, pren una importància cabdal per a marcar conductes individuals i col·lectives. Els diferents papers que tenen les persones que conformen grups poden ser interpretats i llegits en clau de com el control es vehicula per mitjà de les seves relacions.

Així les coses, tenim que l'aplicació del control ens serveix per a organitzar, dominar, dirigir les societats i els seus individus i que, fruit del seu joc de funcionament en els discursos i institucions, es configuren les persones en subjectes.

2.2. El control social

D'aproximacions al control se'n poden fer moltes més, però volem destacar la que fa Cohen a *Introducció a la Sociologia*:

"Cada societat ha desenvolupat un sistema de recompenses i càstigs (sancions) amb la finalitat d'estimular els seus membres a actuar de conformitat amb les normes existents. Sancions positives es denominen aquelles recompenses que ens són donades quan actuem conforme a les normes, i sancions negatives són els càstigs que ens apliquen quan deixem d'actuar de conformitat amb aquestes. A causa de l'existència d'aquestes sancions és possible mantenir el control social. Les recompenses i càstigs varien dels formals (cerimonials) als informals. Molts sociòlegs creuen que les recompenses i càstigs informals sovint són més efectius que els formals i certament s'apliquen amb més freqüència."

(Cohen, 1998, p. 98).

Així podem entendre el control social com el conjunt de pràctiques, actituds i valors destinats a mantenir l'ordre establert en les societats. Encara que de vegades el control social es fa per mitjans coactius o violents, aquest també inclou formes no específicament coactives, com els prejudicis, els valors i les creences. De fet, el control social podria ser entès també com els diferents mitjans pels quals s'assoleix que les persones exerceixin els seus rols tal com s'espera.

Seguint aquesta línia exposada per Cohen es poden trobar altres visions sobre el control en les quals s'aprofundeix en les diferents formes en què l'Estat ha elaborat les diferents maneres de corregir les conductes de les societats. Ho podem trobar a S. Cohen (1988), *Visiones de control social*. En aquest text s'exposa que en les maneres d'exercir el control social hi ha hagut uns canvis que han fet que aquest s'intensifiqués, i s'exercís de manera molt més important, però alhora la seva amplitud i extensió ha anat lligada a una dispersió dels mecanismes i a una opacitat dels diferents dispositius utilitzats. Així la seva invisibilitat, cada cop més gran, li permet tenir un paper menys temible i aparentment més conciliador.

També des de l'antropologia Moreira (2001) ha mostrat el control social, evidenciant com la manera en què aquest control es desenvolupa produeix clares diferències entre els individus i el poder. En aquest sentit l'Estat manipula el llenguatge jurídic i el torna críptic i intel·ligible per al ciutadà comú. El

Lectura recomanada

S. Cohen (1988). *Visiones de control social*. Barcelona: PPU.

procés de coneixement legal queda interromput per la formació d'un sistema de creences els significats de les quals van produint una creixent distorsió en l'imaginari de l'aparell d'enjudiciament. Davant aquesta realitat el ciutadà es troba com un foraster legal, com un estranger jurídic en el seu propi país.

3. Àmbits i institucions socials

Tot seguit ens disposem a mostrar algunes d'aquelles institucions que, pel seu caràcter educatiu, per la seva rellevància social o per la seva actualitat, tenen un interès per a l'antropologia pedagògica.

3.1. L'Estat i la Llei com a reguladors

L'Estat, per mitjà del poder executiu, el poder legislatiu i el poder executiu, és una de les primeres institucions socials. Sota el seu control hi ha la ciutadania i les diferents accions, activitats i conductes que aquesta desenvolupa. Les lleis, elaborades pel poder legislatiu, regulen la vida en comú i marquen les sancions per a aquelles persones que no les compleixen.

En l'àmbit que ens ocupa, podem parar atenció a la ja esmentada Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors (LORPM). Amb les modificacions posteriors i les lleis autonòmiques que la segueixen, en el cas de Catalunya, Llei 27/2001, de 31 de desembre, de justícia juvenil, que regula la responsabilitat penal dels menors a Catalunya, marca els límits als joves del que és permès en aquesta societat. L'elaboració de la Llei permet a l'Estat controlar i regular el comportament de la ciutadania per mitjà de les diferents administracions i departaments. Controlar, ja que no permet l'execució de qualsevol acció, i respon a les infraccions amb càstigs. Regular, ja que fa que el conjunt del jovent mantingui comportaments socialment acceptats. La resistència a aquest control és quelcom més difícil, ja que aparentment només actua quan hi ha infracció, però de fet la seva actuació és constant i contínua. El control regulador actua per mitjà dels mecanismes administratius, i d'una manera ambigua va marcant els camins per seguir. A més, quan apareix per a imposar una pena a una infracció, ho fa com si fos l'últim recurs i com si es veiés abocat per l'actuació de la persona jove infractora, i no tant perquè la llei estigui marcant el que s'ha de fer i, per tant, sigui la pauta per seguir.

Fotograma de *7 vírgenes*, del director espanyol Alberto Rodríguez (2005). En Tano (Juan José Ballesta), el protagonista de la pel·lícula, és un adolescent que compleix condemna en un centre de reforma. Per poder assistir a la boda del seu germà, li donen un permís especial de 48 hores, temps que aprofitarà per a retrobar-se amb els amics del barri i la família, però també per a fer tot allò que li estava prohibit al centre.

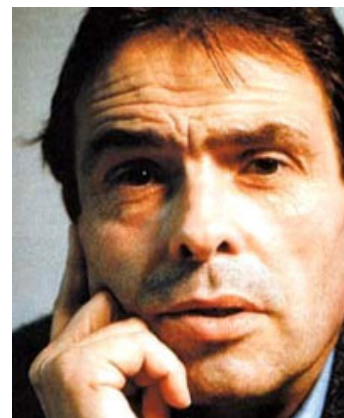
3.2. El control com a constructor de l'educació i el paper de l'educador

En el camp de l'educació es poden trobar múltiples exemples d'institucions que amb els seus mecanismes d'actuació condicionen i configuren maneres d'entendre el subjecte i construeixen diferents models d'individualitat i societat.

Un text de referència per a veure el vincle entre el poder de qui educa i la institució que el legitima és *Lección sobre la lección*, de Pierre Bourdieu (2002). L'autor hi exemplifica com la institució autoritza el mestre o la mestra a parlar i mostra el procediment que empra la institució per a donar la paraula. El ritual en el qual s'atorga la paraula i l'autoritat als nous mestres fa evident que les institucions tenen la necessitat de preservar el control dels mecanismes interns de construcció. Al mestre l'autoritat li ve donada per la institució i no hi ha cap altre element que el pugui deslegitimar. Aquest text té especial rellevància, ja que és el que l'autor va pronunciar en l'acte que l'investia com a professor al Collège de France, i justament, va parlar sobre l'element que l'autoritzava d'ara endavant a pronunciar el seu discurs, a educar en aquella institució. Bourdieu posa en evidència la construcció arbitrària de l'autoritat i la possibilitat de modificar aquesta posició d'autoritat canviant les regles del joc de la institució.

Collège de France

El Collège de France és una institució francesa, centenària, en la qual han impartit docència els autors de França més rellevants en l'escena internacional. Figures com Claude Lévi-Strauss, Marcel Mauss, Michel Foucault o Pierre Hadot, entre d'altres. Es tracta d'una institució en la qual els estudiants són oients i no es posen notes. El professorat té l'encàrrec de fer classes i fer investigació però sense la necessitat d'avaluar els seus estudiants. <http://www.college-de-france.fr>

Pierre Bourdieu

Lectura recomanada

P. Bourdieu (2002). *Lección sobre la lección*. Barcelona: Anagrama.

Des d'aquesta visió de l'autoritat en el si de l'educació, podem veure la forma que pren el control com a vincle entre la institució i l'educació que s'elabora en el seu interior. El control en l'educació estaria, doncs, en l'origen d'aquesta, ja que és la institució que legitima a qui parla i el discurs que es dicta i, per tant, qui controla a qui parla i com es parla.

Així l'educació social, com a pràctica educativa, no queda exempta d'aquest control que exerceix la institució que l'emmarca. Alhora, com a discurs, tal com apunta Petrus (1997), pot ser entesa com una forma de control social, en el sentit que la seva acció tendeix a equilibrar situacions desiguals que pateixen les persones, però també a equilibrar conductes per tal que les persones que les duen a terme puguin ser incorporades al funcionament social establert. Evidentment, l'autor no deslliga aquesta visió de control de la funció de canvi social que hauria de produir l'acció de l'educació social sobre els individus. Així l'educació social seria part de la institució de l'educació com a discurs disciplinari. En aquesta línia d'anàlisi, però centrat, no en l'educació social com a discurs, sinó en la figura de qui exerceix l'acció intencional d'educar, també ens parlen García Carrasco i García del Dujo (1996) quan ens diuen que l'educador i el professorat duen a terme "un control global del proceso de influencia" que genera l'educació. És a dir, el professorat és un element controlador del procés educatiu, és una part fonamental per tal que el procés surti com ha de sortir, tenint en compte, això sí, l'aleatorietat de resultats que poden succeir.

En la línia de mostrar com l'educació té en el seu si una part de control, que no se'n pot deslligar, i que alhora l'educació construeix el subjecte i configura l'individu, Danielle Provansal (2003) en "La domesticación del otro" a *Contra el Fundamentalismo Escolar*, ens diu que qualsevol entitat, o institució amb funció pedagògica, pot ser considerada "como uno de los mecanismos más sutiles y eficientes de modelación de los individuos y de jerarquización de sus respectivas posiciones, y ello a pesar de su afirmado carácter de nivelador social" (p. 37).

En aquest sentit veiem que, tot i les voluntats d'ajudar l'altre, de donar-li un cop de mà, sense manipular-lo, sense dirigir-lo, sense decidir per ell, intentant ser el més respectuós possible i oferint-li totes les possibilitats per tal que es pugui desenvolupar plenament, sempre hi ha un element de control que apareix amb força en el procés educatiu. Al text *Vigilar i Castigar* Michel Foucault exposa, parlant de la presó, els mètodes que s'utilitzen per a canalitzar de bona manera, per a reeducar, o educar, les persones que han comès un delicte. Ell parla de la norma, de la supervisió, de l'examen, de l'avaluació constant a càrrec dels companys i del supervisor. Tots aquests elements estan presents amb molta força en la majoria d'institucions educatives actuals i són en alguns casos part dels seus processos educatius. Veiem, doncs, com molts dels elements que ja funcionaven en algunes institucions socials han seguit el seu curs i s'han desplaçat a altres institucions o situacions socials. Aquest fet ens mostra com, per molt que es visualitzin i es desconstrueixin determinats sis-

temes de funcionament, el pas del temps per si sol no els elimina ni els modifica, sinó que es desplacen a altres espais de relació. Avui aquests elements els podem trobar, entre d'altres, en institucions com els centres de menors, els centres d'internament, els centres de dia, els centres oberts, o les escoles.

Com ens mostra Lozano Cortés (2002), en els centres d'internament o en el centres de menors també podem trobar l'exercici del poder per mitjà de diferents mecanismes de control. L'autora ens mostra l'evolució dels processos de control que s'han donat als centres de menors a Mèxic i com aquests han construït un subjecte infant determinat. Mostra com l'Estat és qui diu què és el que s'ha de corregir, com i quan, a través de quins mitjans, quines normes, quins procediments i quines tècniques. És també qui organitza i pensa el centre, tot amb l'ajut dels cossos de professionals preparats per a tal finalitat: metges, psicòlegs, pedagogs, educadors. Tots junts per mitjà dels projectes educatius, dels reglaments de règim intern però també de les seves conductes i actes, acabaran per actuar sobre el gruix d'infants i adolescents caracteritzant-los com a objectes individuals. Així el seu procés de construcció subjectiva implicarà assumir que són un objecte d'estudi, un element a considerar com a rar, com a necessitat d'ajuda, de tractament, de tancament.

Un altre estudi que posa de manifest com els mecanismes de control actuen configurant els subjectes dins les institucions dites de "reeduació" és l'elaborat per Elisabet Alameda (2002). Hi exposa com les dones a les presons espanyoles són discriminades i classificades històricament per mitjà dels diferents mecanismes i lleis que s'han elaborat, i els donen un tractament sexista i poques vegades d'acord amb allò que s'espera de la institució.

Fotografia d'unes noies internades al Centre Educatiu Els Til·lers del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya en un moment de descans. Aquesta fotografia il·lustrava un reportatge del diari *ABC* del 26/08/2005 sobre la saturació dels centres de menors a Catalunya.

3.3. La religió

Una institució que per la seva antiguitat i per la seva influència encara és necessari anomenar és la religió. Parlem especialment d'aquelles religions amb més presència en el món contemporani occidental, principalment la religió catòlica i la religió islàmica.

Vistes aèries de la plaça de Sant Pere i la Meca congregant multituds

En cadascuna d'aquestes religions hi ha unes figures principals que vehiculen el control sobre els seus fidels; pensem en "els sacerdots" i "els imams". Pensem com "el papa" marca les pautes del que s'ha de fer o no respecte a l'ús dels mètodes anticonceptius, i com dirigeix les conductes dels seus fidels en les seves encíclics, les seves entrevistes, els seus llibres o les seves aparicions públiques. La pauta sobre les relacions sexuals diu molt de com s'exerceix el control en els subjectes que segueixen els dictàmens del Sant Pare. En el cas del "imams" passa el mateix. Ens podem fixar en com marquen els comportaments, per exemple, per mitjà de la manera de vestir-se, un element pel qual actua el control sobre els subjectes que segueixen "fil per randa" les consignes proclamades.

Monges de clausura i dones afganeses

Les religions estableixen diferents mecanismes de control en funció de les seves prioritats i marquen les pautes dels comportaments, actituds i actes que els seus fidels han de tenir. Evidentment, no tot el que es diu és seguit per tots els fidels, però més enllà de si és més o menys gent la que segueix la pauta, el que és important és destacar com les religions són institucions socials, en tant que pretenen establir unes determinades pràctiques i controlar moralment, per mitjà de diferents valors, creences i pautes de comportament, les pràctiques socials.

3.4. Societat mediàtica: els mitjans de comunicació com a elements de control

Tots els mitjans de comunicació de masses, també anomenats *de comunicació social*, conformen el que podríem anomenar *una gran institució d'institucions*.

Aquests mitjans són avui dia els mitjancers de la major part de les informacions que rebem i oferim, configuren maneres de comunicació fins fa pocs anys impensables, influencien en l'esfera política i l'educativa i fins i tot la poden capgirar, i sens dubte marquen un canvi important en els processos de fabricació i elaboració dels missatges que s'emeten a través de les diferents pantalles electròniques.

La força i la importància de la comunicació ha estat treballada per molts autors. Dominique Wolton (2006) defensa la comunicació tot separant-la d'aquell ús que en fan els discursos dels mitjans, separant-la de la mera informació o de la transmissió de dades, i atorgant-li un paper central i essencial dins les relacions socials i polítiques. Argumenta que la comunicació ens ha de permetre apropar-nos a l'altre. Per això parla de salvar la comunicació i no deixar-nos portar per l'excés de connexió o per la dificultat de trobar punts en comú amb les cultures que tan a prop, tecnològicament, estan. Cal recuperar la comunicació i preservar-la per tal que les societats mantinguin com uns dels valors centrals la democràcia i el respecte a l'altre.

Per mitjà dels diferents materials audiovisuals que projecten les pantalles tecnològiques, la societat transmet, tot mostrant-los, aquells elements que marquen tendència. Un dels elements principals és, sens dubte, l'entreteniment, lligat a l'oci. Aquest *entertainment*, que ocupa un lloc privilegiat en la majoria de pantalles, és el que mostrem als infants i joves, és a dir, és la cultura de l'entreteniment allò que de manera més insistent transmetem intencionalment i indiscriminadament a totes aquelles persones que s'apropen a la nostra societat. Una descripció d'aquesta cultura de l'espectacle la podem trobar en Neil Postman a *Divertim-nos fins a morir: el discurs públic a l'època del "show business"* (1993). Veiem, doncs, com el control es filtra per mitjà del mediador, el medi, i també del missatge, l'audiovisual.

Exemple

Imatge que mostra com en les relacions sexuals els mètodes anticonceptius són considerats com a mètodes de control. Encara que només controlin l'anticoncepció, també actuen com a control de les relacions sexuals.

Lligant aquesta idea, juntament amb els avenços tecnològics i les anàlisis de Foucault sobre els mecanismes de construcció de poder, podem pensar en pel·lícules com *El show de Truman*, de P. Weir (1998).

La càmera de vigilància ja no solament ens vigila i ens castiga sinó que ens controla, organitza i dirigeix la nostra vida, i aconsegueix un entreteniment per a la gent que mira i fa de la vida un entreteniment, tal com ens ho mostra la pel·lícula *El show de Truman* i programes de televisió com *Gran hermano*.

En aquest entorn les persones emissores, i també les receptores, avui poden ser múltiples, i l'accés a la informació és a l'abast de més persones. És, doncs, una societat amb una forta presència de mitjans tecnològics caracteritzats per la rapidesa de les connexions, la multiplicitat de missatges instantanis, la capacitat per a emmagatzemar i transmetre abundant informació sense criteris previs i la creació d'un món paral·lel que ens fa lliscar del simulacre a la realitat. En aquest sentit, aquests mitjans, o eines, són per una banda els mitjancers entre les relacions quotidianes de les persones, com ho podia ser el telèfon a mitjan segle XX, però per altra banda, són també els mediadors de la realitat, i donen veu a espais que fins ara no tenien veu i en creen d'altres ficticis i irrealis amb una clara intenció de manipulació. Així doncs, tenen aquest doble element mediador. Tal com diu Sebastià Serrano (2003):

"la nova societat del coneixement, de la informació, digital i globalitzada, ens enviarà cada cop més la pluja de la fragilitat i de la vulnerabilitat amb les quals ens haurem d'acostumar a conviure."

Ens explica el que per a ell ens portarà aquesta societat mediàtica i la nostra necessitat d'acostumar-nos-hi. No sabem del cert si aquesta fragilitat serà el resultat i la sensació que ens acompanyarà en tota la nostra vida, però segur que per a poder discriminar, amb criteri, la quantitat ingent d'informació que ens arriba i ser conscients de l'impacte que la imatge té en nosaltres, ens haurem de dotar d'eines i recursos que ens ajudin a pensar els mitjans tecnològics des d'altres perspectives. Per mitjà del volum d'informació indiscriminada, i de les imatges de les pantalles que ens envolten, s'exerceix una influència cabdal sobre les nostres reflexions quotidianes. D'aquesta manera es pot observar que el control dels mitjans dins la nostra societat és palès.

És necessari mostrar com els mitjans influeixen en la política, en l'economia i en la vida de les persones i, per tant, en la construcció de la seva identitat. Aquesta perspectiva, tal com ens mostra el Grupo Spectrus, ens condueix a analitzar els mitjans des de la seva dimensió sociològica, econòmica i política, en què els diners es filtren amb el poder (empori financer) (Grupo Spectrus,

2004). Cal, doncs, treballar des de l'educació les diferents dimensions del fenomen de la comunicació de masses i dels nous processos de comunicació tecnològics que amplien el ventall de possibilitats comunicatives i també les fronteres i els mecanismes pels quals estem influïts. Aquest procés necessari dins l'educació social permet evidenciar com els elements que ens envolten ens mediatitzen, i també reflexionar fins a quin punt estem mediatitzats. En treballs com els de Ferguson, *Los Medios bajo sospecha. Ideología y poder en los medios de comunicación* (2006), se'ns posa de manifest la necessitat de renovar metodològicament l'estudi dels mitjans per tal de saber fins a quin punt ens influeixen en els diferents processos socials. En d'altres assajos, com el d'Ignacio Ramonet i Noam Chomsky *Cómo nos venden la moto* (2008), es posa de manifest el paper i la importància que tenen els mitjans com a transmissors dels discursos dominants, dels discursos que hem de veure i sentir una vegada i una altra, per tal d'obtenir el resultat esperat, l'assimilació del missatge sense adonar-nos-en. A més, ens mostren com aquests elements mediàtics són incorporats per la ciutadania en les seves pràctiques i relacions quotidianes i, per tant, com formem part del procés de configuració de l'individu d'avui dia.

3.5. L'educació en la societat xarxa: les TIC com a generadors d'individualitat

L'aparició de les TIC i els avenços tecnològics que han ocorregut en els darrers vint anys han fet que l'anàlisi d'aquests instruments i la seva incorporació a molts camps de sabers sigui cada cop més present. El paradigma tecnològic de l'*informacionalisme* (Castells, 2003), que no representava una proposta d'organització social sinó simplement una gran novetat respecte a la capacitat de processar informació, recombinar-la i flexibilitzar-la, segons uns avenços tecnològics, ha acabat entrant de ple i incorporant-se en l'ordre de la majoria de les pràctiques socials. Les TIC són justament, i tenint en compte com descrivim la societat, un element que juga com una institució, en tant que ordenen, organitzen i determinen un bon nombre de comportaments i accions que avui portem a terme.

Novament Michel Foucault (2004) ens parla de com les disciplines i els mecanismes que actuen en una institució i fora d'aquesta acaben construint i elaborant un subjecte com a element objecte individual. Entendre les TIC com a institució i vincular-les a l'estudi plantejat per Foucault ens pot servir per a exemplificar com avui les persones són enteses com a individus construïts per l'entorn. És aquí on les TIC, amb la seva aparició, s'ajunten amb els processos descrits per Foucault, i s'afegeixen als mecanismes de saber que ja funcionen i contribueixen a "una sujeción que no ha acabado jamás de completarse". En aquest sentit, en un treball anterior vam fer una anàlisi de com les TIC poden ser tecnologies de poder, dominants, dins el discurs educatiu (Vargas i Gómez, 2006).

El tres processos plantejats per Foucault són: individualitat cèl·lula, individualitat organisme i individualitat gènesi. I a partir d'explicar-los pretenem establir pautes per a entendre com avui amb les TIC es donen aquests processos i construeixen la identitat del subjecte contemporani.

3.5.1. Individualitat cel·lular: l'ordinador com a exponent educatiu

Podem anomenar *individualitat cel·lular* el resultat d'aplicar sistemes d'organització i distribució espacial a un conjunt de persones que han d'exercir una funció determinada. Trobem en aquest procés tot un conjunt de funcions, distribucions i persones que queden encaixades i alineades. Es distribueixen els llocs, cada persona un lloc i cada lloc una persona, cada lloc una funció i cada funció una persona. Persones, doncs, intercanviables segons la posició i funció que ocupen. S'elaboren els quadres, per exemple, a les indústries en què hi ha persones dins d'una cadena que ocupen llocs similars. És una divisió cel·lular que, recolzant-se en la distribució arquitectònica d'altres èpoques, posa en funcionament distribucions espacials per a fer eficaces les dedicacions humanes.

Aquesta individualitat es caracteritza per obtenir dels cossos una capacitat d'intercanvi en les posicions i funcions que ocupen dins del procés educatiu. A cada persona se li atorga un lloc (virtual o no) i a cada lloc una persona, a cada lloc una funció i a cada funció una persona. Resulten docents i alumnat, persones intercanviables segons la posició i funció que ocupen. S'elaboren les planificacions educatives, en què cada persona ocupa un lloc i aconsegueix una funció, que és idèntica a altres en altres llocs. La tecnologia ocupa un espai destacat d'aquest procés, perquè és l'instrument que permet col·locar cada individu davant d'una màquina, distribuint les tasques assignades i treballant en sincronia, tot i no estar físicament junts. Aquest procés trenca aparentment amb la jerarquizació educativa, atès que el domini i el control no són només del professor. Però diem *aparentment* perquè l'espai deixat pel professor, mestre, educador, l'ocupa la màquina i és aquesta la que exerceix el control distribuint i organitzant els cossos educatius. L'ordinador, com a element TIC, és l'element d'atomització educativa, la cèl·lula educativa seria avui el binomi ordinador-cos de l'alumne o del professor.

Exemple

L'aula TIC, l'espai de connexió múltiple, seria un exemple paradigmàtic d'aquesta distribució cel·lular, ja que manté l'organització moderna dels alumnes distribuïts segons una estructura prefixada amb la col·laboració indispensable de l'eina electrònica. La tecnologia dicta on s'ha de posar el cos que aprèn i el cos que ensenya. Aquesta distribució permet mantenir els cossos controlats, i l'activitat mental lligada a aquests, ocupada. Les aules continuen essent un espai de quietud i de docilitat per tal d'assumir el que es demana socialment, la vigilància s'aplica per mitjà de la tecnologia, tant amb la necessitat de subjecció del cos a la màquina, com de la capacitat de la tecnologia per a mostrar tot el que el cos fa. El mestre amb una mirada té controlat tot l'alumnat. És clar, hi ha una objecció: que no veu les pantalles, tret que tingui una multipantalla al seu ordinador vigia que controla, sanciona i remet informació de l'estudiant. Però, per altra banda, en un moment en què l'èxit de la funció de l'equip docent està més que mai en entredit,

almenys té tot l'alumnat assegut i callat. Podem pensar en aquesta pantalla múltiple que l'equip docent utilitza per a veure tot el que apareix en els ordinadors dels alumnes o en l'enregistrament de l'historial de pàgines visitades, accions dutes a terme i treballs duts a terme que es produeix automàticament amb l'eina tecnològica.

3.5.2. Individualitat organisme. L'alumne al centre del procés tecnològic

En la individualitat organisme es busca quins són els moviments del cos que més s'acosten a l'execució més adequada de les feines per fer. Es descompon el temps i s'obté un control de tota l'activitat.

"El cuerpo, al convertirse en blanco para nuevos mecanismos del poder, se ofrece a nuevas formas de saber."

(Foucault, 2004, p. 159).

El cos educatiu esdevé element individual, del qual s'estudia l'estructura natural i del qual es volen extreure totes les seves possibilitats. Les noves habilitats descobertes amb l'ordinador possibiliten noves formes de saber. Les connexions a la Xarxa han de ser instantànies per a ser eficaces i el cos ha d'aprendre a anar el més ràpid possible d'un enllaç a un altre. El cos té una posició: assegut, amb l'esquena dreta i la mà al ratolí. I una característica principal: capacitat de visió i connexió immeditada dels elements. Es potencia l'atenció instantània i la psicomotricitat fina, encara que només en una mà. El cos ha d'executar les ordres que se li mostren a la pantalla tan ràpid com l'ordinador les fa. En aquest procés, de coerció i ajustament a la màquina, al cos se li demana que sigui un element perifèric més de l'ordinador, com si fos un disc extraïble que es connecta quan vol aprendre, quan vol o pot incorporar informació, i es desconnecta quan ja està ple o massa cansat.

Aquest procés d'individualitat organisme es veu reforçat per mitjà de la necessitat d'adquirir "la competència tecnològica i informacional" que incorpora "l'adquisició de les habilitats instrumentals" (Mominó, Sigalés i Meneses, 2008) com una tasca per assolir. Tot i que aquesta competència no es redueix únicament a l'adquisició de destreses relacionades amb el funcionament de les TIC com a instrument, sí que en part es demana l'assoliment d'uns determinats mecanismes de funcionament, d'automatismes adquirits per mitjà de la pràctica diària del cos amb l'eina. Així, el cos, a més de ser la superfície on s'apliquen aquests moviments imprescindibles per a desenvolupar les competències informacionals, passa a ser el que sustenta l'educació definida per les TIC.

3.5.3. Individualitat gènesi: la planificació i l'acreditació educativa

En el moment en què la descripció minuciosa de *l'evolució temporal dels cossos* entra en joc, es pot parlar de la individualitat gènesi. Aquesta descripció fa aparèixer una dimensió dels controls dels cossos que a més crea unitat, continuïtat i acumulació de la seva evolució i formació. El temps està reglat i segmentat, cada procés té una temporalitat i una gradació fixada. En l'educació s'acaben els moments desregulats i s'entra en la planificació avui com a mètode general. L'element que té un paper cabdal en aquest procés d'acumulació temporal és l'exercici, que és "la técnica por la cual se imponen a los cuerpos tareas a la vez repetitivas y diferentes, pero siempre graduadas" (Foucault, 2004, p. 165). D'aquesta manera s'obté un individu que està sotmès a un cúmul d'activitats programades, que, tot i no ser repetitives, extreuen d'ell elements suficients per a avaluar-lo en referència a ell mateix o en referència a altres individus.

L'actual planificació i avaluació educativa s'uneix al dispositiu TIC per tal d'extreure de l'individu el màxim rendiment. Ara es coneix com pot reaccionar en funció de les proves assolides i fins on pot acumular, acumulació de dades per a convertir-les en coneixement. L'element d'aquest dispositiu que exerceix avui la funció principal d'aquest procés seria també l'exercici, ara fet per mitjà de la pantalla. Es demana a l'individu, per a demostrar les seves competències informacionals i tecnològiques, l'execució correcta de les diferents proves que apareixen a la pantalla. Juntament amb aquesta exigència que es desprèn de la combinació del dispositiu TIC amb la planificació i l'avaluació, apareix un darrer element del discurs educatiu que reforça aquesta organització lineal i progressiva dels cossos: l'**acreditació**. Aquesta permet assegurar, certificar que l'individu s'adequa al que es demana i que alhora es fa en els terminis exigits. Permet avaluar el cos en la seva evolució temporal com a número, codi, adreça d'Internet, capaç de superar les proves. Atorga la possibilitat de mantenir-se dins el discurs educatiu i tecnològic, dins de l'ordre del discurs. Aquest procés d'individualitat gènesi no s'acaba mai de completar, sempre es perfecciona, i no tant per arribar a un moment de control i consecució absoluts de tots els objectius, sinó més aviat per estar sempre pendent de qualsevol nova situació

que es pugui donar, de la millora que s'ha d'assolir, de l'exigència social que s'ha d'acomplir, del que ens marquem en cada moment com allò que ens ha de subjectar.

Resum

Les societats empren uns elements per a organitzar les seves relacions i establir les seves pautes de comportament. Les institucions tenen un paper cabdal com a part fonamental d'aquests elements organitzadors i constructors dels criteris i de les vies per les quals hem de funcionar com a individus en societat. Des de diferents perspectives ens podem apropar a les institucions i des de les més concretes, referides a construccions físiques, com des de les més distants, referides a elements simbòlics que actuen socialment organitzant i modelant la societat, podem observar com el control té un paper central.

Partint d'aquesta anàlisi en la qual es pot entendre com les institucions influeixen de manera significativa en la construcció dels subjectes, hem explorat algunes de les institucions actuals més significatives. Hem vist com l'Estat i les lleis marquen pautes i estableixen models de conducta, com la religió adoc-trina els seus fidels, com l'educació social i la figura del professional educatiu té un paper de control en la pràctica de la seva tasca, com els mitjans de comunicació socials tenen un paper cabdal a l'hora de confegir l'imaginari de les persones i, finalment, hem observat com, dins del que s'anomena societat xarxa, les TIC dicten i organitzen les persones com a individus objecte.

Glossari

control disciplinari *m* Aquest tipus de control fa referència a l'articulació dels jocs de comunicació, les relacions de poder i les destreses tècniques que han d'adquirir en un determinat context els individus.

control regulador *m* Aquell tipus de control aplicat per part dels governs a les poblacions, en què aquestes passen a ser l'instrument per a assolir allò que es proposen.

control social *m* Conjunt de pràctiques, actituds i valors destinats a mantenir l'ordre establert en les societats

individualitat cel·lular *f* Podem anomenar individualitat cel·lular el resultat d'aplicar sistemes d'organització i distribució espacial a un conjunt de persones que han d'exercir una funció determinada.

individualitat gènesi *m* Procés pel qual al cos s'aplica una exhaustiva descripció de les tècniques que pot exercir i el temps on les ha de dur a terme.

individualitat organisme *f* Procés en el qual es busca quins són els moviments del cos que més s'acosten a l'execució més adequada de les feines per fer. El cos es converteix en objecte per estudiar.

institució total *f* Expressió definida per Goffman (1970) amb la qual es designa el "lloc de residència o treball, on un gran nombre d'individus en la mateixa situació, aïllats de la societat per un període apreciable de temps, comparteixen en el seu tancament una rutina diària, administrada formalment".

relacions de poder *f pl* Expressió definida per Michel Foucault (1996) que fa referència a "las relaciones humanas en las que uno intenta dirigir la conducta del otro".

TIC Acrònim de *tecnologies de la informació i la comunicació*.

Bibliografia

- Albano, S.** (2005). *Michel Foucault. Glosario de Aplicaciones*. Buenos Aires: Quadrata.
- Almeda, E.** (2002). *Corregir y castigar. El ayer y hoy de las cárceles de mujeres*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Beck, U.** (2002). *La sociedad del riesgo global*. Madrid: Siglo XXI.
- Bourdieu, P.** (2002). *Lección sobre la lección*. Barcelona: Anagrama.
- Castells, M.** (2003). Informacionalisme i la societat xarxa. A P. Himanen. *L'ètica del hacker i l'esperit de l'era de la informació*. Barcelona: UOC.
- Castro, E.** (2004). *El Vocabulario de Michel Foucault*. Buenos Aires: Universidad Nacional de Quilmes.
- Cohen, B. J.** (1998). *Introducción a la sociología*. Mèxic: McGraw-Hill.
- Cohen, S.** (1988). *Visiones de control social*. Barcelona: PPU.
- Domènech i Argemí, M.** (2004). Grupos, movimientos colectivos e instituciones sociales. A T. Ibáñez Gracia (Coord.). *Introducción a la psicología social*. Barcelona: UOC / Ariel.
- Ferguson, R.** (2006). *Los Medios bajo sospecha*. Barcelona: Gedisa.
- Foucault, M.** (1975 [2004]). *Vigilar y Castigar: nacimiento de la prisión*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Foucault, M.** (1996). La ética del cuidado de uno mismo como práctica de la libertad. A M. Foucault. *La Hermenéutica del Sujeto*. Madrid: Altamira.
- Foucault, M.** (2006). *Seguridad, Territorio, población*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica de Argentina.
- García Carrasco, J. i García del Dujo, A.** (1996). *Teoría de la Educación. Educación y acción pedagógica*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- Goffman, E.** (1961 [1970]). *Internados. Ensayos sobre la situación social de los enfermos mentales*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Grupo Spectus** (2004). *Máscaras y Espejismos*. Madrid: Ed. de La Torre.
- Laval, C.** (2004). *L'école n'est pas un entreprise*. París: La Découverte.
- Lozano Cortés, M.** (2002). *El menor infractor como sujeto histórico*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- Mominó, J. M., Sigalés, C. M., i Meneses, J.** (2008). *L'Escola a la Societat Xarxa*. Barcelona: Ariel.
- Moreira, M.** (2001). *Antropología del control social. Una exploración sobre la percepción defectuosa del sistema penal*. Buenos Aires: Antropofagia.
- Petrus, A. (Coord.)**. (1997). *Pedagogía Social*. Barcelona: Ariel.
- Pié Balaguer, A.** (2006). La pedagogía social instituida. A J. Planella i J. Vilar. *La pedagogía social en la sociedad de la información* (pp. 115-162). Barcelona: UOC.
- Postman, N.** (1993). *Divertim-nos fins a morir: el discurs públic a l'època del "show business"*. Badalona: Llibres de l'Índex.
- Provansal, D.** (2003). La domesticación del otro. Enseñanza y colonialismo. A E. Santamaría i F. González Placer (Coord.), *Contra el Fundamentalismo Escolar* (pp. 37-50). Barcelona: Virus.
- Ramonet, I. i Chomsky, N.** (2008). *Cómo nos venden la moto*. Barcelona: Icaria.
- Serrano, S.** (2003). *El Regal de la Comunicació*. Barcelona: Ara Llibres.

Vargas i Gómez, G. (2006). Una aproximació a les TIC com a tecnologies de poder en el discurs educatiu: apunts des de Foucault. *Aloma*, 19, pp. 161-178. Barcelona: Blanquerna Tecnologia i Serveis.

Wolton, D. (2006). *Salvemos la comunicación*. Barcelona: Gedisa.

